

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ФІРТ ТА ІНШІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО
КОРОЛІВСТВА»
(CASE OF FIRTH AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM)**

*(Заяви №№ 47784/09, 47806/09, 47812/09, 47818/09, 47829/09, 49001/09,
49007/09, 49018/09, 49033/09 та 49036/09)*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

12 серпня 2014 року

*Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у п. 2 статті
44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.*

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі

Government
of Canada

Gouvernement
du Canada

*Переклад здійснено у рамках проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя»,
що впроваджується Координатором проектів ОБСЄ в країні за фінансової підтримки уряду Канади*

У справі «Фірт та інші проти Сполученого Королівства», Європейський суд з прав людини (четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Інета Зімеле (Ineta Ziemele), *Голова*,
Пяйві Хірвель (Päivi Hirvelä),
Георге Ніколау (George Nicolaou),
Леді Біанку (Ledi Bianku),
Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva),
Пол Махоуні (Paul Mahoney),
Кшиштоф Войтишек (Krzysztof Wojtyczek), *судді*,

та Франсуаз Елен-Пассос (Françoise Elens-Passos), *секретар секції*,

після обговорення в закритому судовому засіданні 8 липня 2014 року

постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за десятьма заявами проти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, поданими до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) десятьма громадянами Сполученого Королівства (див. перелік, що додається).

2. Заявників представляла адвокатська фірма «Тейлор енд Келлі» (Taylor & Kelly) з м. Коутбрідж. Уряд Сполученого Королівства (надалі – Уряд) представляв його уповноважений – пан Д. Волтон (D. Walton) з Міністерства закордонних справ та у справах співдружності.

3. Заявники стверджували, зокрема, що як засуджені до позбавлення волі вони були позбавлені права голосувати на виборах до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року.

4. 27 травня 2014 року про ці скарги було доведено до відома Уряду, а решту скарг у заявах було визнано неприйнятними.

5. Від Уряду-відповідача надійшли письмові зауваження, а від заявників – вимоги щодо справедливої сатисфакції.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Усіх заявників було у відповідний час ув'язнено на підставі засудження за вчинення кримінальних злочинів. Матеріали справи не містять жодної інформації про злочини, за які їх було засуджено, чи про тривалість покарання у вигляді позбавлення волі, застосованого до

них. Їм було автоматично заборонено голосувати за нормами первинного законодавства на виборах до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

7. Відповідне національне законодавство і практика відображені у рішеннях Суду у справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*) [Велика Палата], № 74025/01, ECHR 2005-IX; та «Грінз та М.Т. проти Сполученого Королівства» (*Greens and M.T. v. the United Kingdom*), №№ 60041/08 та 60054/08, ECHR 2010 (витяги). Подальший розвиток національного права і практики після ухвалення рішення у справі «Грінз та М.Т. проти Сполученого Королівства» відображено у рішенні Суду у справі «Маклін і Коул проти Сполученого Королівства» (*McLean and Cole v. the United Kingdom*), (dec.), №№ 12626/13 та 2522/12, рішення стосовно прийнятності від 11 червня 2013 року.

8. 18 грудня 2013 року Об'єднаний комітет Парламенту Сполученого Королівства по роботі над законопроектом про права на голосування (засуджених) на виборах (United Kingdom Parliament's Joint Committee on the Draft Voting Eligibility (Prisoners) Bill) опублікував свою доповідь. У ній він надав такі рекомендації:

«Ми рекомендуємо Уряду винести на розгляд Парламенту на початку 15-ї сесії у 2014 році законопроект для надання нормативної сили таким висновкам:

Всі ув'язнені, які відбувають покарання строком у один рік або менше позбавлення волі, повинні мати право голосувати на всіх парламентських, місцевих і європейських виборах у Сполученому Королівстві;

...

Засудженні повинні мати право за півроку до запланованої дати їх звільнення подати заяву про внесення їх до списку виборців для участі в голосуванні у тому виборчому окрузі, в якому вони виходять на свободу».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 ПРОТОКОЛУ № 1 ДО КОНВЕНЦІЇ

9. Заявники скаржилися, що їх було позбавлено права голосувати на виборах до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року. Вони посилалися на статтю 3 Протоколу № 1 Конвенції, якою передбачено таке:

«Високі Договірні Сторони зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу».

А. Прийнятність

10. Суд зобов'язаний відповідно до Конвенції у разі необхідності за власною ініціативою переконатися, що до його компетенції належить справа, яка надійшла на його розгляд (див. рішення у справі «Блечіч проти Хорватії» (*Blečić v. Croatia*) [Велика Палата], № 59532/00, п. 67, ECHR 2006-III; рішення у справі «Демір і Байкара проти Туреччини» (*Demir and Baykara v. Turkey*) [Велика Палата], № 34503/97, п. 58, ECHR 2008). У цій справі виникає питання про те, чи з метою доведення існування статусу «потерпілих» у розумінні статті 34 Конвенції, а також того, що для цілей підпункту (а) пункту 3 статті 35 Конвенції їхні заяви сумісні *ratione personae* з положеннями Конвенції та протоколів до неї, заявники повинні довести, що вони подали заяву про реєстрацію їх виборцями у строки, встановлені для реєстрації виборців (див., наприклад, зауваження Уряду щодо неприйнятності заяви в рішенні у справі «Тонер проти Сполученого Королівства» (*Toner v. the United Kingdom*), (dec.), № 8195/08, п. 23, рішення стосовно прийнятності від 15 лютого 2011 року).

11. У цьому відношенні важливо те, що оскаржуване позбавлення права голосувати на виборах до Європейського парламенту впливало з норм первинного законодавства. У справі «Сміт проти Скотта» (*Smith v. Scott*), 2007 SLT 137, Реєстраційний апеляційний суд розглянув відмову службовця–реєстратора виборців внести засудженого, який відбував покарання у вигляді позбавлення волі, до списку виборців на підставі норм чинного законодавства. Суд постановив, що законодавство не можна тлумачити сумісно зі статтею 3 Протоколу № 1, і, відповідно, зробив заяву про несумісність (див. резюме справи «Грінз та М.Т. проти Сполученого Королівства» (*Greens and M.T. v. the United Kingdom*), посилення вище, пп. 27-30).

12. За таких обставин очевидним є те, що будь-яка заява засудженого до позбавлення волі про його реєстрацію виборцем буде приречена на відмову доти, поки законодавство залишається таким, як це було розглянуто Судом у справі «Сміт проти Скотта» (*Smith v. Scott*). Тому, відповідно, заявникам не треба було вдаватися до таких абсолютно недоцільних дій, як подання заяв про їх реєстрацію виборцями для того, щоб мати змогу довести, що вони можуть заявити про наявність у них статусу «потерпілих» від стверджуваного порушення статті 3 Протоколу № 1, що впливає з передбаченої законодавством заборони на участь у виборах.

13. Суд далі зазначає, що ця скарга заявників не є явно необґрунтованою у значенні підпункту (а) пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть

14. У згаданій вище справі «Грінз та М.Т. проти Сполученого Королівства» (*Greens and M.T. v. the United Kingdom*), пп. 78-79, Суд постановив, що передбачена законодавством бланкетна заборона на участь засуджених у виборах до Європейського парламенту була з огляду на її абсолютний характер несумісною зі статтею 3 Протоколу № 1 до Конвенції. Він далі зазначив, що для забезпечення сумісності виборчого закону з вимогами Конвенції необхідно внести деякі зміни до законодавства (див. пункт 112 рішення Суду). З того часу Уряд опублікував проект Закону, який був розглянутий у парламенті об'єднаним комітетом обох палат парламенту. Доповідь комітету, яку було опубліковано в грудні 2013 року, містила рекомендації стосовно доцільності внесення певних змін до законодавства та щодо відповідних строків їх внесення (див. пункт 8 вище).

15. Зважаючи на те, що оспорювані норми законодавства і досі залишаються незмінними, Суд робить висновок, що, як і у справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*) та у справі «Грінз та М.Т. проти Сполученого Королівства» (*Greens and M.T. v. the United Kingdom*), із тих самих причин у справі заявників мало місце порушення статті 3 Протоколу № 1.

II. ЗАСТОСОВУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

16. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

17. Заявники заявили вимогу про відшкодування моральної шкоди.

18. Суд визнав порушення статті 3 Протоколу № 1 у низці справ, що розглядалися в різних країнах і були пов'язані із заборонаю на участь ув'язнених у виборах (див. згадану вище справу «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*); «Калмановіч проти Румунії» (*Calmanovici v. Romania*), № 42250/02,

рішення від 1 липня 2008 року; «Фродль проти Австрії» (*Frodl v. Austria*), № 20201/04, рішення від 8 квітня 2010 року; вищезгадана справа «Грінз та М.Т. проти Сполученого Королівства» (*Greens and M.T. v. the United Kingdom*); «Куку проти Румунії» (*Cucu v. Romania*), № 22362/06, рішення від 13 листопада 2012 року; «Анчугов і Гладков проти Росії», №№ 11157/04 та 15162/05, рішення від 4 липня 2013 року; та «Сьойлер проти Туреччини» (*Söyler v. Turkey*), № 29411/07, рішення від 17 листопада 2013 року). У більшості цих справ Суд відмовив у задоволенні вимог про відшкодування шкоди. Як і в зазначених вище справах, у цій справі Суд дійшов висновку, що визнання порушення є достатньою справедливою компенсацією будь-якої моральної шкоди, що зазнали заявники.

В. Судові витрати

19. Заявники висунули вимогу про компенсацію їхніх витрат, пов'язаних із провадженням у Суді.

20. Враховуючи практику Суду, заявник має право на компенсацію витрат лише в тій частині, в якій він може довести, що такі витрати були необхідні і фактично понесені, а також що розмір таких витрат був обґрунтованим. У згаданій вище справі «Грінз та М.Т. проти Сполученого Королівства» (*Greens and M.T. v. the United Kingdom*), п. 120, Суд зазначив:

«Рішення, ухвалене стосовно витрат у даних справах, стосувалося виключно проваджень, що відбувалися в цьому Суді, і відображало той факт, що було подано велику кількість письмових матеріалів. У наступних справах, що слідували та що розглядатимуться в майбутньому, у світлі вищезгаданих міркувань Суд вірогідно братиме до уваги той факт, що судові витрати не були необхідними і не були понесені обґрунтовано, і таким чином вірогідно не присуджуватиме компенсацію витрат за статтею 41».

21. Суд встановив у рішенні Великої Палати Суду 2005 року у справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*), що існуюче виборче законодавство Сполученого Королівства, яке позбавляло засуджених права голосувати, було несумісним зі статтею 3 Протоколу № 1. Заявникам, які подавали до цього Суду свої заяви в подальшому щодо відсутності у них права на участь у виборах, треба було лише заповнити формуляр заяви, в якій вони (i) мали послатися на статтю 3 Протоколу № 1; (ii) мали стверджувати, що на дату зазначених виборів, на які поширюється дія такого положення, вони перебували в місцях позбавлення волі після засудження (див. згадану вище справу «Маклін і Коул проти Сполученого Королівства» (*McLean and Cole v. the United Kingdom*) та справу «Данн та інші проти Сполученого Королівства» (*Dunn and Others v. the United Kingdom*), (dec.), №№ 566/10 та 130

інших заяв, рішення стосовно прийнятності від 13 травня 2014 року) та (iii) підтверджували, що в інших відношеннях вони мали право голосувати на виборах (зокрема, що вони відповідали іншим діючим вимогам закону щодо віку та громадянства). Зрозуміло, що процес подання такої заяви був досить доступним та не вимагав залучення адвоката.

22. За цих обставин витрати на юридичну допомогу, відшкодування яких вимагали ці заявники, не можна вважати такими, що були необхідні та обґрунтовано понесені (див. згадану вище справу «Грінз та М.Т. проти Сполученого Королівства» (*Greens and M.T. v. the United Kingdom*), п. 120). Тому Суд відмовляється постановляти будь-яке рішення стосовно юридичних витрат.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД ОДНОГОЛОСНО:

- 1. Визнає** скарги прийнятними шістьома голосами проти одного.
- 2. Постановляє** п'ятьома голосами проти двох, що мало місце порушення статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції.
- 3. Постановляє** одноголосно, що визнання порушення само по собі є достатньою справедливою компенсацією моральної шкоди, заподіяної заявникам.
- 4. Відхиляє** одноголосно решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 12 серпня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Франсуаз Елен-Пассос (Françoise Ineta Ziemele [Ineta Ziemele]
Elens-Passos)
Секретар

Голова

Згідно з пунктом 2 статті 45 Конвенції та пунктом 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додаються окремі думки суддів Ніколау та Войтишека.

I.З.
Ф.Е.П.

ОКРЕМА ДУМКА ЗГОДИ СУДДІ НІКОЛАУ

У справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*) [Велика Палата], № 74025/01, ЕСЧР 2005-ІХ, Суд, хоча і неохоче (див. пункт 75), був готовий погодитися з тим, що стаття 3 Закону «Про представництво народу» 1983 року, який заборонив засудженим до позбавлення волі голосувати в період їх перебування в місцях позбавлення волі, переслідував законну мету позбавити їх бажання вчиняти злочини, водночас «посилюючи почуття громадянської відповідальності та повагу до принципу верховенства права», як стверджувала держава-відповідач. У такому випадку, постановляючи рішення щодо співмірності застосування такого заходу, Суд встановив, що такий захід мав надто широкий характер, адже його дія поширювалася на всіх засуджених до позбавлення волі, і висловив думку, що він є сліпим правовим інструментом, який втілює у собі поняття минулих часів, що залишилися невипробуваними «обговоренням представниками законодавчої влади щодо суті питання ... у світлі сучасної кримінально-правової політики та сучасних стандартів у сфері захисту прав людини» (див. пункт 79). Однак, виходячи із суті постановленого рішення, здається, що такий захід із застосуванням єдиного всеохоплюючого обмеження до всіх засуджених не міг бути збереженим, навіть якби йому передувало таке обговорення. Суд зазначив у п. 82, що:

«... Незважаючи на те, що ситуація дещо поліпшилася після прийняття Закону 2000 року, який вперше надав право голосу особам, що знаходяться під вартою на досудовій стадії, стаття 3 Закону 1983 року продовжує залишатися нечітким правовим інструментом, який позбавляє гарантованого Конвенцією права голосу значну групу осіб, до того ж зовсім не розрізняючи їх. Це положення встановлює абсолютну заборону на право голосу стосовно всіх засуджених до позбавлення волі, які перебувають у місцях позбавлення волі. Воно застосовується до таких засуджених автоматично незалежно від строку їх покарання або характеру чи тяжкості вчиненого ними злочину, а також їхніх особистих обставин. Таке загальне автоматичне і недиференційоване обмеження надзвичайно важливого права, закріпленого Конвенцією, має розглядатися як таке, що виходить за межі свободи розсуду держави, наскільки б широкою вона не була, і відповідно є несумісним зі статтею 3 Протоколу № 1».

Суд також відзначив, що для того, щоб таке позбавлення виборчих прав було виправданим, необхідна наявність «очевидного та достатнього зв'язку між санкцією і поведінкою та обставинами конкретної особи» (див. пункт 71). У зв'язку із цим Суд навів як позитивний приклад рекомендацію Венеціанської комісії про те, що «... позбавлення політичних прав ... може бути здійснено лише за рішенням суду», і зазначив у пункті 77, що «...при винесенні вироків кримінальні суди Англії та Уельсу не зазначають про позбавлення особи виборчих прав і що, крім того факту, що суд вважає належним

призначення покарання у вигляді позбавлення волі, існування прямого зв'язку між обставинами конкретної справи та позбавленням права голосу не є очевидним». Наприкінці цього пункту Суд зазначив, що «... (як) в інших контекстах, незалежний суд, застосовуючи змагальну процедуру, твердо забезпечує і гарантує охорону проти свавілля».

У світлі вищезазначених поглядів Суд далі постановив у справі «Фродль проти Австрії» (*Frodl v. Austria*), № 20201/10, пп. 34-35, рішення від 8 квітня 2010 року), що «рішення про позбавлення виборчих прав повинно бути прийняте суддею» і має містити обґрунтування того, «... чому за обставин конкретної справи позбавлення виборчих прав було необхідним». Однак у справі «Скоппола проти Італії» (№ 3) (*Scoppola v. Italy (№ 3)*) [Велика Палата], № 126/05, рішення від 22 травня 2012 року), де заявника було засуджено до тридцяти років позбавлення волі за вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин, зазначалося, що «обґрунтування у справі «Фродль проти Австрії» (*Frodl v. Austria*) широко враховує принципи, зазначені у справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*), які Велика Палата повністю не поділяє», і що позбавлення виборчих прав може мати силу на основі положень законодавства без винесення спеціального судового рішення. Це твердження було підсумовано в пункті 99:

«Насправді обставини, за яких особа втрачає право голосу, можуть бути прописані в законі, застосування якого залежатиме від таких факторів, як характер або тяжкість вчиненого злочину».

Суд далі встановив у справі «Скоппола проти Італії» (№ 3) (*Scoppola v. Italy (№ 3)*), що загальне обмеження, яке було прийнято Італією, відповідало положенням Конвенції. Це, зокрема, пояснювалося тим, що:

«На думку Суду, положення законодавства Італії, які визначають обставини, за яких осіб може бути позбавлено права голосу, відображають зацікавленість представників законодавчої влади в тому, щоб привести застосування заходу в залежність від конкретних обставин справи, що розглядається, враховуючи такі фактори, як тяжкість вчиненого злочину та поведінка особи, що вчинила злочин. Такий захід застосовується лише у зв'язку з певними злочинами, вчиненими проти держави або судової системи, або злочинами, які суди вважають такими, що тягнуть особливо суворе покарання, враховуючи критерії, перелічені в статтях 132 та 133 Кримінального кодексу (див. пункт 37 вище), включаючи особисті обставини, які стосуються особи що вчинила злочин, а також пом'якшуючі та обтяжуючі обставини. Тому такий захід застосовується не до всіх осіб, засуджених до позбавлення волі, а лише до тих, що засуджені до позбавлення волі на строк від трьох років та більше. Італійське законодавство також ставить тривалість застосування заходу в залежність від призначеного покарання, а отже, таким же чином – від тяжкості вчиненого злочину: позбавлення виборчих прав призначається на строк п'ять років для покарань у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років і довічно – для покарань у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти років та більше».

Подальші надані Судом роз'яснення не мають прямого відношення до даної справи.

Я вважаю, що питанням першорядної ваги є те, що у справі «Скоппола проти Італії» (№ 3) (*Scoppola v. Italy* (№ 3)) Суд висловив свою згоду на застосування спеціального рівня захисту, за межі якого державам заборонено виходити, однак не виключив того, що може бути достатньо і нижчого рівня захисту.

У цьому відношенні слід згадати, що у справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom* (№ 2)) Сполучене Королівство зазначило, що навіть якби було застосовано менш обмежувальний захід, заявник, якого засуджено до довічного позбавлення волі, не зміг би скористатися таким заходом. Тому він не мав статусу потерпілого, і його заява становила фактично *actio popularis*. Палата відповіла на цей аргумент у своєму рішенні, зазначивши в пункті 51, що:

«Суд не може робити припущення про те, чи був би заявник однаково позбавлений права голосу, навіть якби право голосу засуджених було менш суворо обмежено і відповідало вимогам статті 3 Протоколу № 1».

Велика Палата підтримала таку заяву, але з деякою зміною акцентів. Вона зазначила, що:

«[Заявник] зазнав прямого і негайного впливу положення законодавства, стосовно якого він подав скаргу, і за цих обставин були виправданими дії Палати з вивчення сумісності такого заходу з Конвенцією без урахування питання про те, чи був би заявник однаково позбавлений права голосу, якби такий захід мав інший характер і був розроблений таким чином, щоб була забезпечена його сумісність з положеннями Конвенції».

Однак Велика Палата відмовилася надати рекомендації щодо того, які саме обмеження у разі їх наявності були б сумісними зі статтею 3 Протоколу № 1. Вона не була готова, зважаючи на характер справи, взяти на себе ініціативу зазначити, яким чином та коли необхідно визначати межі. У пункті 84 вона пояснила, що:

«У справах, подібних до даної справи, коли Високі Договірні Сторони прийняли різні способи розгляду питання про право засуджених до позбавлення волі голосувати на виборах, Суд повинен обмежитися визначенням того, чи перевищувало обмеження, яке стосувалося всіх засуджених до позбавлення волі, що знаходяться під вартою, допустиму межу розумного розсуду, залишаючи законодавчим органам вирішення питання вибору засобів для забезпечення прав, гарантованих статтею 3 Протоколу № 1».

Однак зараз на підставі рішення Суду у справі «Скоппола проти Італії» (№ 3) (*Scoppola v. Italy* (№ 3)) можна сказати з усією впевненістю, що, по-перше, таке позбавлення виборчих прав може здійснюватися без спеціального судового рішення, якщо це передбачено законодавством держави; по-друге, що законом може передбачатися позбавлення виборчих прав у тих випадках, якщо

засудженому до позбавлення волі призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти років та більше; і по-третє, для позбавлення виборчих прав не виключається застосування вимог нижчого характеру. Висновок про те, що для позбавлення виборчих прав не потрібно спеціальне судове рішення, очевидно, виник внаслідок подальших міркувань, тоді як визнати факт допустимості позбавлення виборчих прав у тих випадках, коли строк позбавлення волі перевищує певне граничне значення, стало можливим після проведення аналізу конкретного законодавчого заходу, яким встановлено такі межі. Визнання порушення у справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*), на мою думку, пояснюється тим, що Суд тоді ще просто не був готовий прийняти такі твердження без чогось більшого.

На мою думку, було б у цілому неправильним тлумачити справу «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*) як таку, що означає, що якщо загальний законодавчий захід, яким регулюються попередньо визначені ситуації, не знаходить схвалення у рішенні, яке ухвалюється в Страсбурзі, вимоги заявника обов'язково мають бути задоволені. Загальний захід виходить за межі конкретних обставин конкретної справи і насправді може лише нашкодити в деяких випадках. Однак, якщо його необхідність та співмірність підтверджуються вагомими та релевантними підставами, такий захід буде підтримано незалежно від того, яким чином підтримується баланс у конкретній справі (див. «Енімал Дефендерз Інтернешнл проти Сполученого Королівства» (*Animal Defenders International v. the United Kingdom*) [Велика Палата], № 48876/08, пп. 106-124, рішення від 22 квітня 2013 року, та окрему думку згоди судді Братца (Bratza), що зазначається в пункті 4). Якщо, з іншого боку, загальний захід не задовольняє цих вимог, Суд повинен розглянути справу відокремлено від цього заходу та після встановлення існування законної мети обмеження проаналізувати співмірність такого втручання за фактами конкретної справи у світлі судової практики Суду.

Заявники не надали жодної конкретної інформації про дати, коли їх було засуджено, та щодо тривалості призначеного їм покарання, тобто чи то це – довічне ув'язнення, чи тривалий строк ув'язнення, чи відносно короткий строк позбавлення волі. Вони також не повідомили Суд про те, чи вони все ще перебувають у місцях позбавлення волі майже через п'ять років після подання їхніх заяв. Вони були зобов'язані це зробити (див. справу «Данн проти Сполученого Королівства» (*Dunn v. the United Kingdom*), (dec.), № 566/10 та 130 інших заяв, пп. 16 та 17, рішення стосовно прийнятності та справу «Маклін і Коул проти Сполученого Королівства» (*McLean and Cole v.*

the United Kingdom), (dec.), №№ 12626/13 та 2522/12, пп. 5-12, рішення стосовно прийнятності від 11 червня 2013 року).

За цих обставин я не можу погодитися з думкою більшості про те, що скарги заявників є прийнятними або у разі постановлення рішення про їх прийнятність, що вони є обґрунтованими. Тому я дохожу висновку, що порушення статті 3 Протоколу № 1 не було.

ОКРЕМА ДУМКА НЕЗГОДИ СУДДІ ВОЙТИШЕКА

1. Справа, що розглядається, порушує кілька істотних і дуже складних питань, які стосуються тлумачення Конвенції та протоколів до неї. Правові питання, поставлені на карту, є підвалинами конституційної демократії в контексті європейської інтеграції. Крім того, науковці правильно вказують на «брак сумісності» у минулій практиці Суду в розрізі права на вільні вибори (див., наприклад, Й. Лекуєр «Європеїзація демократичних стандартів» (Y. Lescuyer, *L'europeanisation des standards démocratiques*), Ренн (Rennes), 2011 р., с. 73). На мій погляд, ми маємо типову ситуацію, що описана в статті 30 Конвенції, яка стосується відмови від розгляду справ на користь Великої Палати. Мені жаль, що більшість членів Палати не розділили погляд про те, що було виконано умови для такої відмови. З підстав, пояснення яких наводиться нижче, я проголосував за відсутність порушення статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції.

2. Я висловив свої думки стосовно певних проблем, пов'язаних із тлумаченням статті 3 Протоколу № 1, в моїй окремій думці у справі «Зорніч проти Боснії та Герцеговини» (*Zornić v. Bosnia and Herzegovina*), № 3681/06, рішення від 15 липня 2014 року). Я хочу ще раз підкреслити, що у справах, які стосуються конституційних питань, необхідно враховувати настанови щодо тлумачення, які випливають з Преамбули Конвенції. По-перше, в Преамбулі міститься посилання на «спільне розуміння та додержання прав людини». Тому Конвенцію слід тлумачити у спосіб, який відображає однакове розуміння прав людини Високими Договірними Сторонами. Суд повинен спробувати уникати нав'язування тлумачення, яке суперечить такому однаковому розумінню. По-друге, в Преамбулі міститься посилання на «спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи та верховенства права». Тому в тлумаченні Конвенції і протоколів до неї має належним чином враховуватися ця спільна спадщина. Спільна європейська конституційна спадщина співвизначає зміст та обсяг закріплених Конвенцією прав (див. мою окрему думку у згаданій вище справі «Зорніч проти Боснії та Герцеговини» (*Zornić v. Bosnia and Herzegovina*)).

Я хотів би навести ще кілька міркувань, які пов'язані з Преамбулою Конвенції. Якщо в Преамбулі говориться про подальше «впровадження прав людини та основоположних свобод», це означає, що виконавцями цього завдання є національні уряди. Це зводиться лише до одного інструмента, придатного для досягнення такої мети, а саме – укладення угод. Також важливо зазначити, що «розвиток прав людини та основоположних свобод» є інструментом для досягнення тіснішого об'єднання держав-членів Ради Європи. З цієї точки зору

завдання, що розглядається, належить до компетенції Високих Договірних Сторін, які можуть укласти нові угоди з цією метою, тоді як Європейський Суд з прав людини повинен «забезпечити дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї» (стаття 19 Конвенції), усвідомлюючи водночас, що інструмент, що має застосовуватися, був лише одним із «перших кроків для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації [прав людини]» (Преамбула Конвенції).

Крім того, у Преамбулі наголошується на функції «дієвої політичної демократії» як на інструменті для забезпечення основоположних свобод. Таким чином, демократія і права розглядаються не як такі, що суперечать один одному, а як такі, що взаємодоповнюють один одного. Використане формулювання можна зрозуміти, зокрема, якщо його розглядати у поєднанні зі статтею 3 Протоколу № 1 як обґрунтування презумпції на користь широких повноважень національних законодавчих органів.

3. Відправною точкою у тлумаченні статті 3 Протоколу № 1 має бути її формулювання. Найбільш досконале і переконливе формулювання цього положення запропоновано в рішенні від 16 березня 2006 року в справі «Жданока проти Латвії» (*Ždanoka v. Latvia*) [Велика Палата], № 58278/00, ECHR 2006-IV. У тій справі Суд правильно акцентував увагу на особливостях положення, що розглядається, підкресливши серед іншого, що, «беручи до уваги значення статті 3 Протоколу № 1 для внутрішньодержавного устрою, терміни цього положення відрізняються від термінів статей 8-11 Конвенції. Стаття 3 Протоколу № 1 викладена в збірних і загальних термінах, незважаючи на те, що це положення тлумачилося Судом як таке, що припускає також окремі індивідуальні права. Отже, норми, які застосовуються для того, щоб встановити відповідність статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції, повинні розглядатися як менш суворі, ніж ті, які застосовуються відповідно до статей 8-11 Конвенції» (див. згадану вище справу «Жданока проти Латвії» (*Ždanoka v. Latvia*), п. 115). Суд також зазначив, що «поняття «мається на увазі обмеження», що використовується в статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції, має основне значення, коли мова йде про те, щоб визначити законність цілей, що переслідуються при запровадженні обмежень у здійсненні прав, гарантованих даним положенням. Беручи до уваги, що стаття 3 Протоколу № 1 не обмежена точним визначенням списку «передбачених законом цілей» у такий же спосіб, як вони перелічені в статтях 8-11 Конвенції, Високі Договірні Сторони вільні у тому, щоб ґрунтуватися на меті, яка не фігурує в даному переліку, для того, щоб виправдати обмеження за умови, що відповідність цієї мети принципу верховенства права і загальним цілям Конвенції буде доведено з

урачуванням обставин справи, що розглядається» (див. згадану вище справу «Жданок проти Латвії» (*Ždanoka v. Latvia*), п. 115).

На відміну від інших положень Конвенції, що гарантують конкретні права, у положенні, що розглядається, акцент зроблено на об'єктивних гарантіях вільних виборів, а не на суб'єктивних правах осіб, що мають такі права (для порівняння див., наприклад, працю К. Грабенвартера «Європейська конвенція з прав людини, коментар» (С. Grabenwarter, *European Convention of Human Rights, Commentary*), Мюнхен-Оксфорд-Баден-Баден-Базель, 2014, с. 400). Цей акцент на об'єктивному праві відіграє надзвичайно важливу роль при визначенні обсягу та змісту положення, що розглядається. При визначенні того, чи виконується це положення національними органами влади, необхідно в першу чергу перевірити, чи було забезпечено вільне вираження думки народу при виборі законодавчого органу.

З іншого боку, поняття вільних виборів законодавчого органу передбачає наявність універсального виборчого права, яке розуміється як відсутність необґрунтованих обмежень права голосувати та права висувати свою кандидатуру на виборах до законодавчого органу. Тому з формулювання статті 3 Протоколу № 1 можна вивести окремі суб'єктивні права. Водночас демократичний конституційний устрій країн Європи допускає певні обмеження, що мають на увазі, які стосуються обсягу таких прав, за умови, що вони не перешкоджають вільному вираженню думки народу в обранні законодавчого органу (див. мою окрему думку в згаданій вище справі «Зорніч проти Боснії та Герцеговини» (*Zornić v. Bosnia and Herzegovina*). Обґрунтованість обмежень, що встановлені стосовно права голосувати, повинна визначатися у контексті спільної європейської конституційної спадщини. Крім того, аналіз *travaux préparatoires* підтверджує намір урядів-підписантів залишити державам дуже широкий простір для свободи дій у частині проведення виборів (див., наприклад, Дж. Кіссангула (J. Kissangoula) «Вільні вибори (право на –) (*Élections libres (Droit à des –)*) у: Словнику з прав людини (*Dictionnaire des droits de l'homme*) за редакцією Ж. Адріанцимбазовіна та ін. (J. Adriantsimbazovina et al.), Париж, 2008, с. 363).

4. Заявники поскаржилися, що держава-відповідач порушила статтю 3 Протоколу № 1, позбавивши їх права проголосувати на виборах до Європейського парламенту 4 червня 2009 року. Більшість суддів погодилася із твердженням заявників. Незважаючи на те, що Суд повинен обмежитися вивченням поданої заявниками скарги, які поскаржилися на позбавлення їх права голосувати на виборах лише до одного органу законодавчої влади Європейського Союзу, для визнання порушення у цій справі необхідно провести попередню оцінку сумісності всієї системи обрання законодавчих органів Європейського Союзу з вимогами цього положення Конвенції. Тому необхідно

визначити всі законодавчі органи Європейського Союзу і встановити, який з них має бути обрано для «вільного вираження думки народу у виборі законодавчого органу» перш ніж ухвалювати рішення про те, що обмеження права голосувати на виборах до одного з них порушує статтю 3 Протоколу № 1 .

У справі «Метьюз проти Сполученого Королівства» (*Matthews v. the United Kingdom*) [Велика Палата], № 24833/94, ECHR 1999-I, Суд зазначив, що вибори до Європейського парламенту входять до сфери дії статті 3 Протоколу № 1. Таке твердження передбачає припущення більш загального характеру, що дія положення, яке розглядається, поширювалася на законодавчий орган Європейських співтовариств і що дія такого положення до сьогодні поширюється на Європейський Союз. Я погоджуюся з цим імпліцитним припущенням. Передача законодавчих повноважень до міжнародних організацій не повинна здійснюватися в обхід гарантій застосування положення, що розглядається, уможливаючи створення невиборних наднаціональних органів законодавчої влади. Проте при цьому виникає юридично складне і політично тонке питання про те, яким чином дія цього положення поширюється на Європейський Союз. У цьому контексті я зазначаю, що рішення у справі «Метьюз проти Сполученого Королівства» (*Matthews v. the United Kingdom*) було піддано критиці в наукових колах через те, що в ньому не вдалося належним чином концептуалізувати проблему законодавчої влади в європейських співтовариствах у цей важливий час.

Законодавча влада в Європейському Союзі в наш час після набрання чинності Лісабонським договором поділена на кілька органів: Рада, Європейський парламент і Комісія. Найважливіші повноваження належать Раді, яка складається з представників національних урядів. Важливі повноваження також має Європейський парламент, який обирається шляхом загального прямого, але нерівного голосування. Законодавство ЄС має бути прийняте як Радою, так і Європейським парламентом. Комісія також здійснює законодавчі повноваження, зокрема має виключне право законодавчої ініціативи у більшості справ. У наукових колах широко обговорювалася проблема браку демократії в Європейському Союзі, і деякі науковці піддали цю організацію критиці у зв'язку з означеним недоліком. Хоча призначенням укладення Лісабонського договору було, між іншим, усунення браку демократії, але він не зміг подолати цю проблему повністю.

У справі «Сейдіч і Фінці проти Боснії та Герцеговини» (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*) [Велика Палата], №№ 27996/06 та 34836/06, ECHR, 2009 рік, Суд визнав статтю 3 Протоколу № 1 такою, що застосовується до другої палати Парламенту Боснії, а саме – палати народів, зазначивши, що її повноваження були аналогічні

повноваженням першої палати. Неясно, чи така ж норма повинна застосовуватися до двох законодавчих органів Європейського Союзу, а саме – Парламенту та Ради. Чи повинні обидва ці органи обиратися згідно зі стандартами, закріпленими в положенні [Конвенції], що розглядається? Чи вирішить позбавлення виборчих прав осіб, які позбавлені права голосувати на виборах до Європейського парламенту, цю проблему з точки зору Конвенції? Або чи буде ця проблема існувати доти, доки інший орган законодавчої влади Європейського Союзу не почне обиратися безпосередньо народом? У цій окремій думці незгоди я залишу ці більш широкі питання без відповідей і розгляну лише одне вузьке питання, яке було порушене заявниками, а саме – питання їхньої нездатності голосувати на виборах до Європейського парламенту, виходячи з припущення, що стаття 3 Протоколу № 1 вимагає, щоб у Європейському Союзі хоча б Парламент обирався згідно із закріпленими в цьому положенні стандартами вільних виборів.

5. Суд проаналізував законодавство Сполученого Королівства, яке стосується права голосу засуджених, у своєму рішенні від 6 жовтня 2005 року у справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*, № 74025/01, ECHR 2005-IX). Відповідно до Британського законодавства засуджений до позбавлення волі в період його перебування в установі виконання покарань не має юридичної можливості брати участь у парламентських виборах чи виборах до органів місцевого самоврядування. Суд визнав британське законодавство несумісним зі статтею 3 Протоколу № 1. Суд зазначив, що «положення [законодавства Сполученого Королівства] встановлює бланкетне обмеження для всіх засуджених до позбавлення волі». Він узяв до уваги, що «таке загальне автоматичне і недиференційоване обмеження надзвичайно важливого права, закріпленого Конвенцією, повинно розглядатися як таке, що виходить за межі прийнятної свободи розсуду держави, наскільки б широкими ці [межі] не були, і, відповідно, є несумісним зі статтею 3 Протоколу № 1».

Питання про позбавлення виборчих прав засуджених було ще раз переглянуто в рішенні від 22 травня 2012 року в справі «Скоппола проти Італії» (№ 3) (*Scoppola v. Italy (№ 3)*). У цій справі Суд проаналізував італійську систему, в якій позбавлення виборчих прав застосовується лише до осіб, засуджених до позбавлення волі на строк від трьох років та більше. В Італії позбавлення виборчих прав призначається на строк п'ять років для покарань у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, і довічно – для покарань у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти років та більше. Однак у тій справі засуджений, якого було довічно позбавлено права голосувати, може відновити це право. Суд визнав цю систему сумісною з положеннями Конвенції. Незважаючи на те, що в

обґрунтування свого рішення Суд неодноразово посилається на справу «Герст проти Сполученого Королівства» (*Hirst v. the United Kingdom*), у рішенні, що було ухвалене в справі «Скоппола проти Італії» (№ 3) (*Scoppola v. Italy (№ 3)*), важко побачити щось інше, аніж просто частковий перегляд попереднього рішення.

б. Підхід, яким керується Суд у двох вищезгаданих справах стосовно виборчих прав засуджених, викликає багато сумнівів і заперечень. По-перше, дія будь-якої загальної правової норми, що встановлює обмеження *ex lege* стосовно певних прав, поширюється на категорію осіб, що характеризується певними критеріями. Це завжди «загальне автоматичне і недиференційоване обмеження» для цієї категорії осіб. Тому поняття «бланкетного обмеження» є відносним. Те, чи можна обмеження кваліфікувати як «бланкетне», є питанням перспективи. Воно передбачає як передумову наявність визначення категорії осіб, що є відправною точкою для оцінки. Бланкетне обмеження – це обмеження, яке поширюється на всіх осіб, що належать до певної категорії. У цьому контексті вибору референтної групи має надаватися раціональне пояснення з боку тих осіб, які ставлять під сумнів допустимість застосування стверджуваного бланкетного обмеження. Чому референтною групою, до якої застосовуються обмеження виборчих прав, повинні бути особи, засуджені до позбавлення волі, а не всі особи, засуджені за вчинення кримінального злочину, або всі особи, засуджені до позбавлення волі на строк від трьох років? Я зазначаю, що в законодавстві Сполученого Королівства не існує бланкетного обмеження, встановленого для всіх осіб, засуджених до позбавлення волі. Законодавство Сполученого Королівства ретельно розмежовує осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, та інших засуджених осіб. Водночас, якщо взяти за референту групу осіб, засуджених до тюремного ув'язнення на строк від трьох років, то італійське законодавство слід розглядати як таке, що встановлює «бланкетне» обмеження для цієї категорії осіб. Поняття «бланкетного» обмеження через його відносний характер здається непридатним до використання для визначення «підозрілих» обмежень прав. Якщо Суд має на увазі, що персональний обсяг обмеження був надто широким, то він повинен висловити це чітко і пояснити чому.

По-друге, Суд наголошує на потребі індивідуалізації покарання. У справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*) Суд підкреслив, що обмеження виборчих прав застосовувалося до засуджених автоматично незалежно від строку їх покарання або характеру чи тяжкості вчиненого ними злочину, а також їхніх особистих обставин. У справі «Скоппола проти Італії» (№ 3) (*Scoppola v. Italy (№ 3)*) Суд зазначив, що «положення законодавства Італії ... відображають піклування представників законодавчої влади

про те, щоб привести застосування заходу в залежність від конкретних обставин справи, що розглядається». Складно погодитися з цими оцінками, яким, здається, суперечать відповідні норми національного законодавства за своїм змістом. У Сполученому Королівстві позбавлення права голосу співпадає зі строком тюремного ув'язнення. Тому його тривалість може бути різною залежно від конкретних обставин кожної справи. Тож існує дуже чітке приведення обмеження в залежність від конкретних обставин кожної справи. В Італії строк дії обмеження визначався дуже узагальнено і призначався або на п'ять років, або довічно. Отже, обставини конкретної справи жодним чином не бралися до уваги у разі позбавлення виборчих прав. Неможливо зрозуміти, чому цю другу систему обмежень слід вважати такою, що краще захищає виборчі права. У цьому відношенні я погоджуються з критичними зауваженнями, висловленими в окремій думці незгоди судді Давіда Тора Бйоргвінссона (David Thór Björgvinnson) у справі «Скоппола проти Італії» (№ 3) (*Scoppola v. Italy* (№ 3)).

По-третє, я зазначаю, що в багатьох державах юридичне засудження автоматично тягне певну кількість юридичних наслідків, що визначені в різних законах. Зокрема, здійснення деяких прав може залежати від відсутності судимості. Такі вимоги рівнозначні бланкетному обмеженню, встановленому для всіх засуджених. Не можна вимагати, щоб усі наслідки судимості оцінювалися на індивідуальній основі і призначалися за рішенням суду.

У цьому відношенні я погоджуюся з точкою зору, що була висловлена в рішенні Суду у згаданій вище справі «Жданока проти Латвії» (*Ždanoka v. Latvia*), а саме – що «вимога «індивідуалізації», тобто необхідність контролю з боку національних судових органів за співмірністю передбаченого законом оспорюваного обмеження з урахуванням обставин кожної справи, не є попередньою умовою сумісності цього обмеження з Конвенцією» (див. згадану вище справу «Жданока проти Латвії» (*Ždanoka v. Latvia*), п. 114). У тому ж самому рішенні Суд правомірно визнав, що «для того, щоб обмеження відповідало статті 3 Протоколу № 1, може вистачити меншого рівня індивідуалізації, ніж у ситуаціях, що відносяться до стверджуваного порушення статей 8-11 Конвенції» (див. згадану вище справу «Жданока проти Латвії» (*Ždanoka v. Latvia*), п. 115). Він дійшов висновку, що «Конвенція не виключає того, що законодавча влада визначатиме обсяг і умови застосування обмежувального заходу, при цьому завдання судів загальної юрисдикції полягатиме лише в тому, щоб упевнитися, що особа належить, зокрема, до категорії або групи, щодо яких передбачено застосування розглянутого передбаченого законодавством заходу. Особливо це стосується питань, що виникають відповідно до статті 3 Протоколу № 1» (див. згадану вище справу «Жданока проти Латвії» (*Ždanoka v. Latvia*), п. 125).

По-четверте, обмеження прав, встановлене *ex lege* (такого, що виникає на підставі закону), є ані само по собі неприйнятним, ані обов'язково неспівмірним. Його співмірність підлягає ретельній оцінці. У справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*) Суд визнав таке обмеження неприйнятним з самого початку через його “бланкетний” характер. Він поставив під сумнів сферу застосування обмеження, але не надав жодного реального пояснення того, чому обсяг обмеження вважався надто широким. Суд утримався від проведення справжньої перевірки співмірності, зокрема, утримався від встановлення балансу між усіма конфліктуючими цінностями. Більш того, при проведенні оцінки співмірності обмеження за нормами кримінального права мають враховуватися всі застосовувані види покарань та всі інші юридичні наслідки судимості. Те саме обмеження може вважатися неспівмірним у випадку його застосування разом із іншими, більш суворими, заходами і співмірним у випадку його застосування разом із менш суворими обмеженнями.

По-п'яте, як зазначалося вище, спільна європейська конституційна традиція допускає наявність деяких потенційних обмежень стосовно обсягу виборчих прав. Ці права гарантовані лише громадянам. Обмеження права голосу недієздатних осіб або осіб, позбавлених права голосу у зв'язку із засудженням за вчинення кримінального злочину, також є частиною цієї традиції. Виборче законодавство Сполученого Королівства є не лише важливою частиною «спільної спадщини політичних традицій, ідеалів свободи і верховенства права», що зазначається в Преамбулі до Конвенції, а й відіграло важливу роль у процесі її формування.

Нарешті, я погоджуюся з тим, що засуджені є уразливою групою населення, яка потребує спеціального захисту від неналежного поводження. Однак необхідність захисту уразливих груп населення не може завадити державі призначати і застосовувати до них справедливе і гуманне покарання за вчинення кримінальних злочинів. Покарання є, за визначенням, втручанням у певні правові аспекти, які важливі для осіб, що їх піддано покаранню. Позбавлення права голосувати є частиною такого покарання. Обмеження, встановлене згідно із британським законодавством, не було ані свавільним, ані необґрунтованим. Його не можна визнати несправедливим чи таким, що принижує гідність. Крім того, воно не перешкоджає вільному вираженню думки народу у виборі законодавчого органу і не підриває демократичну законність законодавчої влади (див. загальні стандарти, встановлені у згаданій вище справі «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom (№ 2)*), п. 62).

7. Права, гарантовані статтею 3 Протоколу № 1, мають особливий вимір, який тісно пов'язаний з більш широкою проблемою, яку в

наукових колах часто називають терміном «counter-majoritarian difficulty», що означає протиставлення судів демократично обраним законодавчим органам (див., зокрема, А.М. Бікел «Найменш небезпечна гілка влади» (A. M. Bickel, *The Least Dangerous Branch*), 2-е видання, Нью-Хейвен–Лондон, 1986, с. 16). Це питання є предметом широкого обговорення у конституційному праві та політичній теорії. Для цілей цього висновку достатньо стисло зазначити, що положення, яке розглядається, гарантує право голосувати на виборах до законодавчих органів і визначає – шляхом виборів – законодавчу політику. Обрані органи повинні мати широкі законодавчі повноваження. Позбавлення законодавчих органів їхніх законодавчих повноважень порушує право громадян, захищене цим положенням. У цьому контексті стаття 3 Протоколу № 1 є безпосередньою правовою підставою для збереження меж свободи розсуду держав щодо імплементації положень Конвенції. Ця доктрина в першу чергу захищає свободу вибору народу в демократичних процесах прийняття рішень і забезпечує належний баланс між правами громадян на участь у політичному житті та іншими правами, що захищені Конвенцією і протоколами до неї. Це – одна з основоположних гарантій дієвої демократії на національному рівні у Високих Договірних Сторін.

Права людини за визначенням передбачають втручання судів у сферу компетенції демократично обраних законодавчих органів. Вони є обмеженнями, встановленими стосовно свободи вибору народу, зокрема, обсягу законодавчих повноважень, захищених статтею 3 Протоколу № 1. Дієвого захисту прав людини без реального захисту від демократично обраного законодавчого органу не існує. Історія вчить нас, що парламентська більшість може відчувати спокусу порушити права різних уразливих груп населення. Право обирати законодавчу владу з дієвими повноваженнями обов'язково вступає в конфлікт з іншими правами. Водночас слід враховувати, що надто розширений обсяг прав може знищити сутність права, що захищене статтею 3 Протоколу № 1. У спорах стосовно обсягу наданих Конвенцією прав має існувати презумпція, яку можна спростувати, коли питання, щодо яких не можуть досягти згоди двоє або більше адекватних осіб, повинні вирішуватися національною демократично обраною законодавчою владою, а не судами, не кажучи вже про міжнародні суди, окрім випадків, коли існують вагомі підстави для особливо ретельного перегляду оскаржуваних заходів судом.

Справді існує значний ризик того, що кримінальне законодавство в силу своєї природи несе серйозні загрози порушень права людини. З іншого боку, прийняття кримінального закону є важливою складовою законодавчої влади. Завдання національних органів законодавчої влади полягає в тому, щоб розробити кримінально-правову політику і «перекласти її» на мову кримінального законодавства. Завжди можна

сказати, що тієї самої мети можна було б досягти за допомогою більш м'якого кримінального законодавства. Поки система призначення покарань не є ані довільною, ані явно недомірною і поважає основоположні гарантії, закріплені в статтях 3 та 7 Конвенції, суддя не вправі підмінити рішення законодавчої влади власним рішенням, пропонуючи альтернативний підхід стосовно права покарання (*ius puniendi*). Переоцінка Судом питання щодо виборчих прав була б нагодою для кращого врівноваження різних конфліктуючих прав та конфліктуючих цінностей, що захищені Конвенцією.

8. У цій справі Суд, не вивчаючи конкретні обставини кожної заяви, постановив, що було допущено «бланкетне» порушення статті 3 Протоколу № 1, виходячи з припущення, що існування надмірно широкого обмеження права є само по собі порушенням цього права, навіть якщо воно виправдано з урахуванням особливої ситуації заявника. Я не згоден із цим підходом. «Бланкетні» обмеження прав не виправдовують проведення «бланкетного» судового перегляду. Надмірно широке обмеження є в принципі законним в тих ситуаціях, коли було б виправданим встановлення обмеження, яке б враховувало конкретні обставини конкретної справи. Більш того, прийнятність позбавлення права голосу засудженого за вчинення тяжкого злочину, не залежить від того, який підхід законодавство застосовує до засуджених за вчинення злочинів невеликої тяжкості. У будь-якому випадку для визнання порушення статті 3 Протоколу № 1 у цій справі необхідно було ретельно вивчити конкретну ситуацію кожного заявника як необхідну передумову для ухвалення такого рішення.

9. З усіх перелічених вище причин я не можу погодитися з підходом, застосованим у справах «Герст проти Сполученого Королівства» (№ 2) (*Hirst v. the United Kingdom*) (№ 2) та «Скоппола проти Італії» (№ 3) (*Scoppola v. Italy*) (№ 3). Доводи щодо незгоди суддів Вільдхабера (Wildhaber), Кости (Costa), Лоренцена (Lorenzen), Ковлера (Kovler) та Єбенса (Jebens) у їх окремих думках, що додаються до рішення Великої Палати у справі «Герст проти Сполученого Королівства» (*Hirst v. the United Kingdom*), згаданій вище, видаються набагато більш переконливими, аніж обґрунтування більшістю. Виходячи з припущення, що в Європейському Союзі хоча б Європейський парламент має обиратися згідно зі стандартами, закріпленими статтею 3 Протоколу № 1, спеціальні обмеження, встановлені стосовно права голосу, на які *поскаржилися заявники*, не є несумісними з цим положенням.

Більш того, на мій погляд, аналіз існуючої судової практики Суду стосовно права голосувати не дає чіткої відповіді на питання про те, які обмеження права голосу є допустимими, а які – забороненими. Правове регулювання є дуже непередбачуваним у цьому питанні, що ускладнює для Високих Договірних Сторін завдання приведення у

24 РІШЕННЯ У СПРАВІ «ФІРТ ТА ІНШІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА» -
ОКРЕМІ ДУМКИ

відповідність їхнього законодавства для уникнення визнання порушення їхніх міжнародних зобов'язань у майбутньому. Ситуація, яка склалася, не сприяє дотриманню положень Конвенції та протоколів до неї. Тому, на мою думку, потрібно було б повторно переглянути це питання в цілому.

ПЕРЕЛІК ЗАЯВНИКІВ

№	Номер заяви та дата подання	Ім'я заявника (номер ув'язненого), дата народження, постійне місце проживання, громадянство	Представник заявника	Вибори, яких стосується заява	Подробиці ув'язнення, якщо відомі
1.	47784/09 17.08.2009 р.	Пол ФІРТ (Paul FIRTH) (80736) 12.09.1951 р. м. Пітерхед Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛ ОР ЕНД КЕЛЛІ » (TAYLOR & KELL Y)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Пітерхед (НМР Peterhead)
2.	47806/09 17.08.2009 р.	Дуглас НЕЙЛЛ (Douglas NEILL) (4123) 06.08.1966 р. м. Кілмарнок Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛ ОР ЕНД КЕЛЛІ » (TAYLOR & KELL Y)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Кілмарнок (НМР Kilmarnock)

№	Номер заяви та дата подання	Ім'я заявника (номер ув'язненого), дата народження, постійне місце проживання, громадянство	Представник заявника	Вибори, яких стосується заява	Подробиці ув'язнення, якщо відомі
3.	47812/09 17.08.2009 р.	Майкл МАК-КЕННА (Michael MC KENNA) (5802) 05.05.1970 р. м. Грінок Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛ ОР ЕНД КЕЛЛІ » (TAYLOR & KELL Y)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Грінок (HMP Greenock)
4.	47818/09 11.08.2009 р.	Джеймі БЕЙН (Jamie BAIN) 10.03.1984 р. м. Шоттс Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛ ОР ЕНД КЕЛЛІ » (TAYLOR & KELL Y)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Шоттс (HMP Shotts)
5.	47829/09 17.08.2009 р.	Стюарт МАК-КЕЧНІ (Stewart MC KECHNIE) (96580) 01.04.1979 р. м. Пітерхед Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛ ОР ЕНД КЕЛЛІ » (TAYLOR & KELL Y)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Пітерхед (HMP Peterhead)

№	Номер заяви та дата подання	Ім'я заявника (номер ув'язненого), дата народження, постійне місце проживання, громадянство	Представник заявника	Вибори, яких стосується заява	Подробиці ув'язнення, якщо відомі
6.	49001/09 28.08.2009 р.	Девід МАК-КОНАХІ (David MC CONACHIE) (11333) 30.06.1959 р. м. Дамфріс Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛОР ЕНД КЕЛЛІ» (TAYLOR & KELLY)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Дамфріс (HMP Dumfries)
7.	49007/09 28.08.2009 р.	Пол ДІЛЛОН (Paul DILLON) (8295) 31.10.1971 р. м. Шоттс Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛОР ЕНД КЕЛЛІ» (TAYLOR & KELLY)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Шоттс (HMP Shotts)
8.	49018/09 28.08.2009 р.	Роберт ДОУ (Robert DOW) (90526) 13.08.1973 р. м. Пітерхед Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛОР ЕНД КЕЛЛІ» (TAYLOR & KELLY)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Пітерхед (HMP Peterhead)

№	Номер заяви та дата подання	Ім'я заявника (номер ув'язненого), дата народження, постійне місце проживання, громадянство	Представник заявника	Вибори, яких стосується заява	Подробиці ув'язнення, якщо відомі
9.	49033/09 28.08.2009 р.	Реймонд ЛІ (Raymond LEE) (55947) 13.10.1947 р. м. Пітерхед Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛОР ЕНД КЕЛЛІ» (TAYLOR & KELLY)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Пітерхед (HMP Peterhead)
10.	49036/09 28.08.2009 р.	Реймонт ЛОВІ (Raymond LOVIE) (47784) 23.07.1974 р. м. Пітерхед Громадянин Сполученого Королівства	«ТЕЙЛОР ЕНД КЕЛЛІ» (TAYLOR & KELLY)	Вибори до Європейського парламенту, що відбулися 4 червня 2009 року	Був засуджений у відповідний час і відбуває покарання в тюрмі м. Пітерхед (HMP Peterhead)